

Dragoş AVĂDANEI, **Cognitive Sciences and the Humanities**, Iaşi, Universitas XXI Publishing House, 2010, 235 p.

After it managed to chase away its last readers, linguistics seems to have been granted with a blessed scientific halo. Consequently, the ineffable of art fell into the rank of things explicable. The scientific results of mock-heroic pursuits – such as counting nouns or solving algorithms – came to be called (with frighteningly abstract labels) “formalist”, “structuralist”, “generative”, “transformative”, or “functional” approaches. Finally, the thinking on language seized the chance to mix its business with the rough logic of structural reasoning or with the phenomenological way of splitting hairs, and let go the reins of all decent realities so as to whirl a galaxy of fascinating hollow concepts.

It did not take much though to realize that counting structures or assigning words with positive or negative features will not take anywhere. Chomsky, Lyons or Riffaterre are interesting but extremely nerve-wracking. Rhetorically speaking, their discourses bind together impeccably and yet the shy inquirer of linguistics ends up in a dizzy disposition. One must immediately take the pen and cut across the page with necessary landmarks: ordination numbers, barbarously underlined phrases and lots of question marks. However, the sequencing process runs dry in a nagging question. What does this new theory bring out about humanity? (Needless to say that the army of various issues in all theories should draw to the big interrogation on who we are). But for the lack of narrative talents and humanist insight, these giant explanations of language would not have raised any conceptual difficulty. On the contrary, obviously raked by their lack of sympathy, the nowadays linguists try to hoe their theoretical undertakings and make them digestible. Things – some “universalistic” minds might argue – are simpler than they actually seem to be (because they all come down to the basics of “God’s truth”). Things – some other “diversionist” minds might reply – are more sophisticated than they actually seem to be (and therefore a “magus” should play the master and make the fundamental “hocus-pocus”). Both need a nice, coherent story... something like a Bible.

Either simple or sophisticated, language remains nevertheless a system of knowledge – a “container”, as Mark Turner would like to call it. And that would be the crucial investigation matter of the freshest cognitivist approaches, both in grammar and literature. Dragoş Avădanei’s book on *Cognitive Sciences and the Humanities* (Iasi, Universitas XXI Publishing House, 2010) intends to unravel the intricate relations that the new research perspectives set in motion in the ’50 and developed in the ’70 and ’80 by philosophers such as Daniel Dennet, Douglas Hofstadter, Hubert L. Dreyfus and Stuart E. Dreyfus or a set of linguists largely indebted to philosophic readings (George Lakoff, James McClelland and Mark Turner). Structured as a student’s reader or as a set of lecture paraphernalia, the book puts together all the scientific areas, particularly humanities, where a brisk of cognitivist outlook breathed through: philosophy, psychology, sociology, anthropology, art, and linguistics (with all its fields among whom cognitive rhetoric, cognitive grammar, cognitive semantics, cognitive stylistics, cognitive pragmatics, cognitive poetics, and cognitive criticism are mentionable).

Eight chapters disclose a mathematic thinking, prone to clear and incisive statements. Dragoş Avădanei appears to be an indrawn reader, expert at sifting the wheat from the chaff and render the essential; an ambitious explorer into all fields of knowledge who has not abandoned on the way the main ideals of humanism. The eight corresponding bibliographical lists guide the neophyte to the fundamental readings that methodologically justify the

existence of such composite approaches. Moreover, the selected fragments are meant not only to illustrate the cognitive discourse, but also to avail of its best outcomes that show, besides broad ideals, the most cosmopolitan frame of mind: from the Danish Jørgen Dines Johansen, who signs a comprehensive review on George Lakoff & Mark Turner's "narrative minds" (see *Toward a Cognitive Rhetoric*, p. 44–60), to the Dutch Bert Peeters with his witty synthesis on the two perspectives in the metaphysics of linguistics (see *Does Cognitive Linguistics live up to its name?*, p. 71–83); from the Swedish Peter Gardenfors, who summarises the six commandments of cognitive semantics (see *Some Tenets of Cognitive Semantics*, p. 96–106) to the Romanian-Hungarian Hebrew Reuven Tsur, presented in an interview that focuses on the "perception oriented" cognitive theory. All of them emphasise a more relativistic view on the scientific dogmas that could run along with the much acclaimed Antoine Compagnon's unorthodox ideas (see *An Interview on Reuven Tsur*, by Beth Bradburn, p. 196–206). It looks like – after catching more and more proselytes outside the Anglo-Saxon space – cognitivism sets itself up as a new method of English scientific colonialism!

Coming into the fore as an anti-behaviourist sedition, the cognitivist issue meant to concoct psychological/ biological experiments on human body and intellectual assumptions on human innerness (soul, mind, reason, knowledge etc). The primary intention relied on the "unifying" scheme which, in old times, could have rung a bell to the old school humanists: "Cognitive science has unifying theoretical ideas, but we have to appreciate the diversity of outlooks and methods that researchers in different fields bring into study of mind and intelligence. Although cognitive psychologists today often engage in theorizing and in computational modelling, the primary method is experimentation" (p.21). Hitherto the cognitivists have been trying to overrule the dualist, Cartesian thinking (mind vs. body; body vs. soul; mind vs. soul) but their greatest ideal constantly lied on keeping the tottering scale between empirical and theoretical parties. However, the ambitious and universalistic pretensions to blend such inveterate enemies led to a sort of science pottage which "in its weakest form [...] is just the sum of the fields mentioned: psychology, artificial intelligence, linguistics, neuroscience, anthropology and philosophy" (p. 23, Recommended Reading from *Stanford Encyclopaedia of Philosophy*). Still, the real interdisciplinary pursuit in the deepest recesses of mind is meant to unveil the nature of human thinking, namely the way representational structures and computational procedures develop and enact into further motions and gestures. The subsequent mathematic pattern represented just a new impetus for the epistemic optimism!

Otherwise, the connection between neuronal/ chemical processes and conceptual production uncertified (as "mind" cannot be equated with "brain"), the hailed metaphor of "brain-as-computer" fell into disuse: should everything be analysed and explained, still the nagging metaphysical question on who we are keeps tagging along. One cannot anyhow walk over the fact that the cognitive approach sprang out from the Anglo-Saxon empiricism, as a by-product of a tradition articulated in works concerning mainly the discrete functionality of human intellect: Robert Burton, *The Anatomy of Melancholy* (1621), Thomas Hobbes, *Leviathan* (1651), John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding* (1690), George Berkeley, *Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge* (1710), David Hume, *An Inquiry Concerning Human Understanding* (1748), William James, *The Principles of Psychology* (1890) to the late questions on "experience" thrown out by John Dewey, I. A. Richards, Charles Peirce, Bertrand Russell etc. There is in cognitivism – as in other empiricist patterns of thinking – a spice of experiment and adventure, a taste for riddles and mysteries, a propensity towards real things. *The Body in the Mind*, one of George Lakoff's felicitously entitled works emerges, after all, from a sufficiently empiricist assumption about the projections of our own body-ness in the "mental landscapes". All of them are grafted on deconstructing the myth of scientific faultlessness.

Why should one need the cognitivist mammoth perspective (all humanities hammered together in one desperate attempt to strike home) when daily a whole range of sciences get

born and waste out? Could it be an instant reaction to the apprehension that things change quicker than people would like? After banishing the Freudian introspective impreciseness, cognitive psychologists asked themselves about the way a “stone age mind” might endure to the speed the contemporary civilization turned in. More seriously evaluated, the concept of appropriateness (in its therapeutic use from cognitive psychology) refers to “adaptive problems”, more precisely to the unbalance between the human “skull” and the growing complexity of environment. The question lies not in the Darwinian adaptive issue, but in the idea of speed and, consequently, of movement and intentionality. That is why Mark Turner’s *The Literary Mind* puts an emphasis on the basic story structures (spatial and bodily) that enable the appropriate function of the perceptual and conceptual categories, in a nutshell, of thinking in general: “Narrative imagining – story – is the fundamental instrument of thought. Rational capacities depend upon it. It is our chief means of looking into the future, of practicing, of planning, of explaining. It is a literary capacity indispensable to human cognition generally. This is the first way in which the mind is essentially literary [...]. (The) projection of one story upon the other may seem exotic and literary, and it is – but it is also, like a story, a fundamental instrument of mind. Rational capacities depend upon it. It is a literary capacity indispensable to human cognition generally. This is the second way in which the human mind is essentially literary” (p.57). If such be the truth, then a dream comes true: the literal overlaps with the literary. Virtually, everything is literature, including science.

When Verlaine announced that “all the rest is literature”, that implicated the existence of a self-evident, sure-footed Truth that lied somewhere over the everyday thought. Now, that the knowledge about knowledge took the front line of human interest, the late Truth turned into a scholarly syllogism: “Academics get paid for being clever, not for being right” (p. 176). Yet, the new cognitivist approach on humanist sciences does not mean just being clever for the sake of cleverness. In a catchy and challenging conference on “global humanism”, Virgil Nemoianu did not evade from commonplace concepts and reassessed their traditional definitions by stressing the fact that, no matter the complexity of scientific discourse, the humanity issue must not be lost of sight. Reuven Tsur’s interview (which suitably closes Dragoș Avădanei’s book) also evinces a relaxed perspective on past failures: cognitive science does not imply “that all issues should be treated in cognitive terms, but rather that cognitive assumptions should be called in where more traditional notions are insufficient”. Self-limited relativity, wise dogmatism or non-declamatory affectivity might just have the same impact on the new societal paradigm as the alternative medicine should have when it promises the everlasting youth.

Roxana Patraș
 “Petre Andrei” University, Iași
 Romania

Concepte în mișcare. Studii despre stadiul actual al criticii și istoriei literare, prefață de Dan Mănuță, volum coordonat și îngrijit de Ofelia Ichim și Șerban Axinte, București, Editura Academiei Române, 2010, 464 p.

În studiul introductiv din volum, criticul literar Dan Mănuță trasează liniile de forță ale conceptelor literare actuale, în termeni de *construcție* și *deconstrucție*, precum și de *periodizare* și *evaluaire (interpretare)*, apelând la nume precum Hans Blumenberg, Eric Mechoulan, Jonathan Arac, Niklas Luhmann, Hilary Putnam și Paul Cornea. Tot aici sunt evidențiate câteva dintre resorturile conceptuale ale unor literaturi specifice, cum ar fi

literatura *feminină*, literatura *carcerală*, literatura pentru copii, literatura heterosexuală etc., autorul extinzând necesitatea abordării interpretative din perspectiva trinomului esențial literatură–cultură–civilizație.

Volumul *Concepte în mișcare* cuprinde două părți principale – I. *Dezbateri teoretică* și II. *Aplicații pe texte*. La început, Luigi Bambulea de la Universitatea „Babeș-Bolyai” configurează încă o dată cadrul teoretic pentru termenul de *generație*, ca structură funcțională, și limitele operabilității acestuia. În fapt, criticul pornește de la delimitările conceptuale inițiate încă de Eminescu, continuând cu Albert Thibaudet, pentru a ajunge la aprecierile lui M. Vulcănescu, observând de altminteri sinonimii parțiale cu noțiuni precum *promoție*, *modă sau curent*, și conchide că, în cele din urmă, factorul estetic are rol de *ordonator generational*. Se ocupă îndeosebi de generația *douămiistă* sau *milenarism*, ale cărei caracteristici sunt *minimalismul*, *deprimismul*, *imaginarul marginal* și situează pe poziții (aparent) opuse optzecismul ca (neo)modernism și milenarismul ca postmodernism. În continuare, criticul Ioana Bot profesează o „întoarcere la istoria literară”, în sensul redefinirii literaturii ca „loc al manifestării istoriei”, cum ar fi cazul literaturii recente aparținând perioadei comuniste. Încercând să răspundă la întrebarea ambiguă *Cui îi este frică de istoria literară?*, autoarea consideră că istoria literară reprezintă, de fapt, o istorie a interpretărilor literaturii, iar ca soluție a interogației critice propune „domesticirea” istoriei literare, adică modelarea unui *puzzle* literar (de pildă al anecdotelor generatoare de context), mai degrabă decât o narațiune coerentă a istoriei literare române recente, așa cum demonstrează reprezentanții noului istorism. În final se obține concluzia deconcertantă că istoria literară este greu de scris...

În indirectă articulare cu studiul anterior, Alexandru Burlacu de la Universitatea „Ion Creangă” din Chișinău reface o panoramă a literaturii române din Basarabia, din anii '20–'30, subliniind, de asemenea, autohtonismul acestei literaturi, dinamismul presei basarabene din perioada interbelică și exaltarea „iconografiei” ruse; conchide astfel că literatura basarabeană de atunci stă sub semnul ideii de sincronizare cu literatura română. Mai departe, într-un context mai extins, european, Jean-Louis Courriol realizează un traseu comparatist general, cu referire la literatura română și literatura franceză, explicând importanța revalorizării traducerii ca demers hermeneutizant propriu-zis. Mai aplicat la rezoluțiile literare actuale, Bogdan Crețu (de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) analizează „complexul Călinescu”, ilustrat de existența unor tentative recente de istorii ale literaturii române, și, aplicând câteva etichete literare destul de pertinente, cum ar fi istoria literară ca divertisment (Alex. Ștefănescu) sau ambiția întregului și eșecul ei (N. Manolescu), declară că efigia călinesciană copleșește chiar marile nume din critica literară actuală. Revenind la problemele (dilemele?) istoriei literaturii, cu un subtitlu referitor la „haos, labirint și metodă”, Mircea A. Diaconu încearcă din răspuțeri să plaseze istoria literară „dincolo” sau „dincoace” de inefabil (conform definiției călinesciene – „știință inefabilă și sinteză epică”), găsind o expresie salvatoare, și anume *metabolismul* literaturii: orice apariție nouă modifică, într-o anumită măsură, percepția trecutului, mai adaugă semnatarul articolului.

Aliona Grati, de la Academia de Științe a Moldovei, se preocupă, la modul analitic, de evoluția romanului românesc din secolul al XX-lea, din perspectiva dialogismului bahtinian. În paralel, Livia Iacob este interesată de *Istoria literară vs. istoria ficțională în romanul balcanic recent*, balcanismul suprapunându-se în mare măsură peste literatura sud-est europeană, ai cărei reprezentanți sunt Ismail Kadare, Nikos Kazantzakis, Miodrag Bulatović, Mateiu Caragiale ș.a. Unul dintre cele mai consistente articole din volum, cel aparținând lui Cornel Munteanu, intitulat *Eminescologia între fragment și sinteză. Privire în actualitate*, conține în introducere o imagine de ansamblu a eminescologiei, cu observații percutante cum ar fi, de pildă, că, după abandonarea, în mare măsură, a criticii ideologice, cercetarea eminescologică a devenit o știință a fragmentului, secvențială și improductivă. Autorul

prezintă câteva direcții actuale, reprezentate de semantica textuală (Rodica Marian), hermeneutica de tip ontologic (Dan Mănuță), eseistica de sorginte fenomenologică (Constantin Amărieuței), semiotica interpretativă (Mariana Neț), precum și eminescologia cu deschideri spre existențialism (Mihai Cimpoi), observând în aceste demersuri tendința viziunii unificatoare.

Aplicațiile pe texte se referă, pe rând, la conștiința scriitoricească a lui Virgil Ierunca (Mihaela Albu), la romanul românesc precanonic și reflectarea acestuia în istoria literară (Șerban Axinte), la teoria psihologiei popoarelor aplicată scrierilor unor personalități bucovinene (Ilie Luceac). Roberto Merlo, de la Catedra de Romanistica din Torino, scrie despre *I volti di Dochia. Genesi e metamorfosi di un mito letterario nella letteratura romana del XIX secolo*, Florica Ciodaru-Courriol pune în ecuație comparatistă un scriitor francez și unul român (*De l'Impersonnalité: une approche comparatiste entre Hortensia Papadat-Bengescu și Gustave Flaubert*), iar criticul și istoricul literar Alain Vuillemin are un articol despre *Le mal du pays à travers la poésie en langue française d'Alexandru Macedonski*.

Culegerea se încheie cu câteva articole referitoare la receptarea unor scriitori români interbelici, precum Max Blecher și a sa retorică antiliterară, așa cum este prezentat de către Doris Mironescu, apoi despre poetica argeziană, în maniera soteriologiei gnostic-alchimice (Radu I. Petrescu), iar în final, Florin Oprescu, de la Universitatea de Vest din Timișoara, îl consideră pe George Bacovia „un poet neoromantic eminescian”, în articolul cu titlul omonim. Chiar această ultimă sintagmă este o bună ilustrare a ideii cuprinse în titlul volumului, *Concepte în mișcare*, imagine adecvată a fenomenului literar de astăzi și, deopotrivă, a evoluției permanente a termenilor de care uzează teoria și istoria literară.

Sebastian Drăgulănescu
*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România*

Gheorghe CRĂCIUN, Pactul somatografic, ediție îngrijită și prefațată de Ion Bogdan Lefter, Pitești, Editura „Paralela 45”, 2009, 226 p.

Această lucrare reprezintă ultima carte publicată a lui Gheorghe Crăciun. Din nefericire, *post-mortem*; din fericire, pentru că autenticitatea ontologică a operei o impune ca datorie morală prietenului său, Ion Bogdan Lefter, cel care prefațează și îngrijește ediția. Dar, mai mult decât atât, cel care dezvăluie și uzează de toate resursele biografiei comune, pentru ca această ultimă carte să nu trădeze esența de „trup” și „literă” a întregii opere semnate de Gheorghe Crăciun – absorbția vieții în text.

Vizionată în singularitatea ei, lucrarea nu e mai puțin provocatoare: ea propune o altă grilă de lectură a prozei românești din ultimii 50–60 de ani, care să caute în scriitură fiziologia, sangvinitatea, fluxurile somatice ale autorului, mai exact ritmul vieții care scrie și se scrie. Ca orice provocare „crăciunizată”, această grilă autentică și calea inversă: lectorul caută în text senzorialitatea autorului, însă, în același timp, este invitat să-și dubleze identitatea, prin inventarea unei a doua conștiințe, a lucidității ce înregistrează fluctuațiile propriului ritm cardiac, provocate de actul lecturii. Totul pentru terapia obsesiei care l-a însoțit în întreaga viață și operă: intensitatea trăirii, confirmarea actului de a trăi prin și în scris; și pentru existența la puterea a III-a: a scriitorului, a textului și a cititorului.

Așadar, „vom căuta în cazul fiecărui autor vocea sa, cu identitatea irepetabilă, respirația lui sintactică, morfologia mișcărilor sale de repliere asupra fisurii esențiale. Ideea mea e aceea că motivațiile scrisului sunt în majoritatea cazurilor de natură corporală. În

raportul dintre eul scriitural și text, corpul poate părea un leș, un surplus, un atavism inutil. Pactul *somatografic* la care mă gândesc aici salvează corpul de la sacrificiu și dă astfel corporalitate lumii scrise” (p. 38).

Gheorghe Crăciun cunoaște atât „mecanica fluidă” de funcționare a scriiturii, cât și pe cea a receptării: „Pe cititor nu-l interesează decât în rare cazuri motivațiile scrisului. [...] El caută, de fapt, seducția. [...] Dar ceea ce el nu știe este faptul că seducția este efectul indirect al unui tip special de egocentrism, de egotism, mai degrabă, consubstanțial creației. O carte bine scrisă nu va fi niciodată focalizată asupra celui care citește, ci asupra celui care scrie și care oferă astfel spre lectură lucruri seducătoare de a căror putere de seducție de multe ori nici nu este conștient” (p. 37).

De aceea, la niciunul dintre autorii „consultați” somatografic (Mircea Horia Simionescu, Simona Popescu, Radu Petrescu, Ștefan Agopian, Mircea Nedelciu, Tudor Țopa, Gheorghe Iova, Livius Ciocârlie, Daniel Vighi, Gabriela Adameșteanu) nu contează epicul, trama, ci doar „drama” actului de a scrie, investigată cu maximă luciditate și științificitate medicală. Scrisul mehașist este supus unor „analize psiho-onomastice” care arată nesuferința agonică a autorului, echilibrul ființei sale, și conduc la diagnostic: MHS este un „scriitor-instituție”, care „privește lumea de pe poziții privilegiate, cuprinzătoare, instituționale în ultimă instanță”, căci „are oroare de sânge, dezordine, stările brute și lipsa de măsură”. Pentru Simona Popescu însă, „cerebralul e doar un turn de control în concretul textului. Se poate vedea că Simona scrie și cu burta, genunchii, părul, papilele gustative, memoria culturală a lumilor analogice din vârful degetelor.”

Această metodă de relectură a prozei românești contemporane se eliberează de limitările clasice ale obiectivității și impersonalității critice; mai mult decât atât, ea caută în text maxima subiectivitate a autorului, capabilă să trezească propria subiectivitate senzorială a cititorului. Dacă „Simona scrie cu burta, genunchii...”, la fel ar trebui să fie citită, pentru a găsi în text „suferința, neputința, dilemele, căderile și izbânzile, rătăcirile, disperările și juisările celui pornit în căutarea limitei”, adică „ingredientele seducției”.

În proza lui Radu Petrescu, scriitor cu care Gheorghe Crăciun prezintă afinități textuale și ontice, sunt denunțate unele *topos*-uri obsesive, reluate și despicate în fiecare text, în semn de fidelitate pentru propriul real interior: însemn de autenticitate.

În fapt, lăsând la o parte conceptele (deși e posibilă și la acest nivel o lectură în relație: „scrisul la limită” – „scrierea în transparență”), fișa somatografiei lui Radu Petrescu descrie și corpul textual al lui Gheorghe Crăciun: „Radu Petrescu este primul mare prozator român pentru care la limitele ființei se află scrisul, actul de a scrie și — ca un reflex al lor — literatura. Drept urmare, toate energiile scriitorului sunt concentrate asupra acestor limite. Ființa e livrată cu voluptate acestor limite și lăsată să-și definească sensibilitatea, reacțiile, «puterea de luptă», capacitatea de a genera limbaj și de a impune semnificație” (p. 52).

Această dilematică existență la limita dintre viață și text acaparează și proza lui Gheorghe Crăciun, iar căutarea ei în orice fel de „literă” (ficțională, critică, eseistică etc.) se naște din fidelitatea față de propria obsesie; adică tot din autenticitate.

Atingerile de profunzime între cei doi prozatori nu sunt greu de înțeles, din moment ce „biografic vorbind, Radu Petrescu e o ființă cu totul specială. Pentru el, o durere de măsă și o formă de plictiseală, dar e de ajuns să vadă la Londra, în Tate Gallery, *Meninele* lui Velasquez în original pentru a-l apuca durerile abdominale. E o natură haptică (sensibilă la cele mai mici pulsuni și reprezentări ale corpului interior), pe care însă cultura, lectura, caligrafia, desenul, scrisul în act o disciplinează (o geometrizează, îmi vine să spun, în acord cu Herbert Read că adevăratele reprezentări plastice ale lumii apar în obiectivitatea lor abia o dată cu descoperirea geometriei)” (p. 54).

Dar de ce „îi vine autorului să spună” în limbajul lui Herbert Read despre Radu Petrescu? Pentru că esența viziunii sale despre corporalitatea literaturii i se datorează, într-o anumită măsură. Idei presimțite (și apoi resimțite intens pe întreg parcursul literar!) se luminează în

contact cu articolele acestuia, *Imagine și idee și Originile formei în artă*: „Un autor a cărui gândire m-a marcat profund încă de prin 1970, când l-am descoperit, a fost Herbert Read. [...] Ce mi-a plăcut, atunci când l-am citit prima oară, a fost accentul pus în explicarea faptului artistic pe percepție, trăire, inconștient, corporalitate. Conceptul său de «vitalism» mă sedusese...”.

Și apoi, revelația „Am recitat eseul de mai sus [*Trup și literă*, completarea noastră] și abia acum îmi dau seama în ce considerabilă măsură paginile lui sunt îndatorate unei revelații livești de la o vârstă încă a formației. Inconștient, evoluția mea a însemnat poate un transfer al ideilor lui Herbert Read din domeniul artelor plastice în cel al literaturii” (*Frumoasa fără corp*, p. 379).

Exemplificarea pacturilor somatografice ar putea continua, însă în defavoarea unei minime somatografieri a autorului, absolut necesară, deoarece numai ea autentifică metoda și o ferește de pericolul receptării superficiale, ca răspuns la nevoia patologică de nouitate.

În mare parte, *Pactul somatografic* este scris în spital, începutul chiar la Terapie intensivă, când, „din patul-fotoliu high-tech în care zace, sprijinit de perne înalte care să-l susțină, conectat încă la aparate“, îi cere prietenului său să-i aducă „niște reviste literare mai noi”; a doua zi, „plusează: vrea un pix și-un carnet de făcut însemnări!”. A treia zi mărturisește: are „o idee de reinterpretare a prozei românești contemporane — și un titlu: *Pactul somatografic*”.

Adăugând că întreaga operă de până și după atunci, fie eseistică, științifică sau ficțională, n-a căutat decât „scrisul ca formă de rezistență la agresiunile unui trup ce suspectează lumea de irealitate și, mai mult decât atât, o trăiește așa, ca pe o fragilă iluzie” (*Frumoasa fără corp*), putem avea convingerea unei scrieri încheiate, a unui sistem scriptural care trăiește. Și „poate că – măcar simbolic, măcar ca speculație utopică – scrisul de atunci, scrisul la limită, pe limita dintre viață și moarte, îl va fi salvat...”, așa cum speră prietenul și editorul său.

Cristina Ștefărcă (Popescu)
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
România

Johanna HARRIS and Elizabeth SCOTT – BAUMANN (eds.),
The Intellectual Culture of Puritan Women, 1558-1680, Hampshire,
Palgrave Macmillan, 2011, 250 p.¹

The collection of essays comprised by this book constitutes a first analysis of the Puritan women as belonging to the intellectual milieu of both Old and New England during the early modern period. The studies written by specialists in sixteenth and seventeenth century politics, religion, history, and literature, introduced and then most relevantly summarized by N.H. Keeble and respectively David Norbrook aim at revisiting the concept of “intellectual culture” as paired with that of “Puritan woman”. Their authors ascertain the fact that religious views spurred rather than hindered women towards intellectual activities such as translations, poetry, and patronage thus unveiling new aspects of Puritan life in general

¹ This work was supported by the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007–2013 (grant POSDRU/88/1.5/S/47646).

and of women's position in the Puritan/religious/cultural community in particular. At the same time, the book responds to a range of issues raised by what has been viewed as a double prejudice – being a Puritan and being a woman. In chronological sequence, the reader is presented with the work of some extraordinary women who acted on the cultural context they were living in by reading, writing letters and their own books, translating, revising and becoming patrons of male authors and clerics.

The first essay in this series, by Susan M. Felch, presents the work of Anne Vaughan Lock, a gentlewoman famous for her learning, acknowledged translator of sermons and the author of the first written sonnet sequence in English. The author dwells on the blending of the sonneteer and the psalmist voice in her poems which may open, in David Norbrok's view, a new venue for research.

Danielle Clarke brings forth the activity of Mary Sidney, Countess of Pembroke emphasizing especially her literary revisions of the Coverdale *Psalter* relying on the Geneva Bible but also on her own poetic skill as a spiritual process. The author rejects both the label of "indecision" and that of "stylistic improvements" regarding the work of the Countess of Pembroke capitalizing on the link between her textual engagements and the practice of piety. The fact that she did not leave any final version is paralleled to a life-long spiritual process. Restatement, repetition, rewriting, and variation are, in her case, part of the practice of piety, of perpetual questioning and self-scrutiny, of being a Puritan.

Lynne Magnusson portrays Anne Cooke Bacon, an "artful English Ciceronian", as she calls her, who placed her humanist education and skillful use of rhetoric in the service of public benefit constructing the image of a national reformed church. Besides sermons, she also translated in English John Jewels' *Apologia Ecclesiae Anglicanae*. Her translation became the official English version even if initially, if mentioned at all as translator, she is referred to as only A.B. Again, writing, translating, and patronage are the means for building an identity which, in this case, supported Anne Bacon's actions for radical Puritanism.

Anne, Lady Southwell, the author of the Decalogue poems seems to have been absent from historical record. Elizabeth Clarke is the one who unveils her work, showing an anti-Catholic attitude in poems which prove Southwell's Calvinistic convictions and the part played in the pre-Civil War Church of English spirituality, namely her contribution to a major shift from secular to religious genres.

The godly patronage of Lucy Harington Russell, Countess of Bedford, is presented by Marion O'Connor who mentions more than fifty works, printed between 1594 and 1627, as having been dedicated to the countess as expressions of gratitude for the support offered by the Lady to their authors. Another intellectual patron, Lady Mary Vere, held an extended correspondence with leading Puritan clerics having the reputation of "The Ministers Delight". As Jacqueline Eales, the author of the essay, lets us understand, as both matriarch and patron, Lady Vere contributed to the continuation of Puritanism from the end of Elizabeth's reign and into the Restoration period.

The Puritan poetics of Elizabeth Melville is discussed by Sarah C. E. Ross in an essay which analyses the special language used by the poet in expressing her dedication to Christ. The tropes of the *Song of Songs*, sacred parodies, and the appropriation of the Petrarchan model for a Protestant subjectivity of Melville's distinct Calvinist poetics.

Dwelling on the power of the epistolary community in circulating ideas and empowering women to act within society, Johanna Harris's essay touches upon the Puritanism of Lady Brilliana Harley who used her letters in order to negotiate a distinctive Puritan identity. Intelligence, ingenuity and initiative led her towards scholarly enquiry and made her proficient in Italian, French, and Latin, fact resulted from the reading items listed in her commonplace book. The Senecan references in some of Lady Brilliana's letters demonstrate, according to Harris, the fact that Puritan intellectualism blended classical morality with the critical use of history for spiritual growth. Furthermore, these references,

point to an early case of the influence of stoic philosophy upon the Puritan community and its literary experience.

In a following essay, Erica Longfellow places Elizabeth Isham's *Booke of Remembrance* among the specific Puritan cultural forms. It is the first text in English that is recognizable as autobiography and Longfellow considers worth mentioning the fact that its author lived in a relative isolation, not being aware of the restrictions imposed to her gender at the time. The narrative bears strong resemblance to Saint Augustine's *Confessions* but its aim is not to present a confession of sin or of faith but rather a narrative of the self. As she never attributed her failures to being a woman, the key to her self-image is faith not gender.

The only New Englander presented in this book is the poet Anne Bradstreet, in an essay discussing the relation between her poetry and Providence. The direct tone that places some of her writing between poems and prayer, the inner struggle suggested, the journey from doubt to resolution, the intense, quotidian providentialism, which is sometimes questioned are placed under the interrelated physical and providential circumstances of New England. The publication of her first volume of poetry, without her knowing or willing it, represents, in Susan Wiseman's esteem the intention of offering an example of good Puritan woman and her need to preserve faith, a need that structures each poem, as contrasted to such figures as that of Anne Hutchinson who started the unsettling Antinomian controversy in the non-conformist community.

The next case study deals with Lady Katherine Jones, Viscountess Ranelagh, a member of the so-called Hartlib Circle, which originally listed among its concerns the authorization of women's knowledge. An autodidact, active within the already mentioned circle, and sharing its intellectual dynamism, Ranelagh worked to reshape the circle's ethos regarding the equal potential of men and women to employ means for achieving reform. As it is the case of other female figures in this book, the social activity of the Viscountess is known mainly from her correspondence and especially from letter exchange with Samuel Hartlib as well as from that with the militant Dorothy Moore who shaped her views on women's leadership. Aware of the fact that social limitation on women would weaken their influence, Viscountess Ranelagh militated for a universal reform outside institutional limits, reached not through physical war but by way of spiritual struggle.

Diane Purkiss follows Anna Trapnel's journey from godliness to separatism along a literary geography that may be mapped according to places and people mentioned in her book, *Cry of a Stone* and other writings. This approach presents London as the territory of Anna's spiritual and literary formation as well as her trajectory towards becoming a prophetess with visions endowing both historic and daily events with providential meanings and shaping the physical landscape of London according to Biblical perspective.

Elizabeth Scott-Baumann continues the history of the intellectual culture of Puritan women by adding another case study, namely that of Lucy Hutchinson, a republican and religious Independent. Her *Memoirs of the Life of Colonel Hutchinson* has long been of interest for historians of the Civil War. She also wrote poetry – the Elegies on her husband's death-, made translations – Lucretius' *De rerum natura*- and was a political polemicist. The anonymously published Puritan, anti-monarchic, and anti-courtly *Order and Disorder*, a biblical epic has been attributed to her. The author of the essay shows the ways in which the poem challenges traditions of biblical poetry, how Hutchinson reads the Bible in the poem and how she makes readers apply a politicized reading to the Scriptures while sustaining that the Bible is the only necessary text to interpret the Bible.

The last study in this collection is dedicated to the activity of Jane Lead, leader of the Philadelphian Society, regarded as the true originator of enlightenment mysticism. Like Anna Trapnel, she also had prophetic visions which, in her case, presented women as the embodiment of the virgin wisdom, an image originated in the Book of Revelation. Interestingly enough, she used rich erotic imagery in order to describe the union between

prophet and Wisdom. Moreover, spiritual regeneration could be achieved, according to her, by becoming a (spiritual) woman. Nigel Smith, the author of the essay, sees her as a possible precursor of the German Pietist movement.

The book could be read in a fragmentary manner, according to the case study the reader would be interested in, but it responds to intellectual curiosity in a more fulfilling way when read as a unitary book. The women presented in the fourteen case studies share, themselves, common features which account for the mentioned unity. Many of them came from or married into families with very substantial libraries that contributed to their intellectual formation. Lady Vere was one of the several women who were early donors of books to the newly-opened Bodleian Library in 1608. Anne Vaughan Lock and Elizabeth Melville brought their valuable contribution to the history of the sonnet. Patronage and intellectual networks offered all these women opportunities for agency while writing and receiving letters as well as translating and revising facilitated the exertion of women's influence upon intellectual and political issues. In other words, being a Puritan offered channels of affirming their cultural identity.

By way of conclusion we may state that the studies in this collection approach the female figure by taking a positive stance. The question to answer is not: "how limited were women's lives by the fact of belonging to Puritan communities?", but rather: "what were, for a woman, the advantages of being a Puritan?" The interdisciplinary approach, the analysis of yet unpublished manuscripts and the rich bibliography makes the book a valuable instrument for researchers interested in cultural, religious, political, and literary life of what one may call „the Puritan century”, in both Old and New England.

Andreea Mingiuc
"Alexandru Ioan Cuza" University, Iași
Romania

Florin MANOLESCU, Enciclopedia exilului literar românesc. 1945 – 1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații, ediția a II-a, revizuită, București, Editura „Compania”, 2010, 830 p.

Cum singur mărturisește în prefața celei de-a II-a ediții a *Enciclopediei exilului literar românesc. 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, Florin Manolescu nu și-a propus ca ediția din 2010 să îi satisfacă pe cei nemulțumiți, ci să aducă la zi evenimentele, în conformitate cu noile studii, și chiar să îndrepte eventualele abateri, datorate în special „sărăciei izvoarelor, dificultății de a ajunge la ele, limitelor autorului”.

„Revizuirile” și „adăugirile” au dublat cantitatea de informații, numărul final al articolelor depășind 430, și, probabil, au limitat controversele iscate atât de ideologia în care au fost încadrați scriitorii tratați, dar și de incapacitatea de a se face o distincție clară între exil, emigrație și diaspora. Mișcându-se între liniile „reproșurilor fundamentaliste” care au catalogat studiul drept monarhist, criptocomunist sau criptolegionar, Florin Manolescu propune o documentată bază de date ce se succede unei serii de tentative a cercetătorilor români din diaspora de alcătuire a unui catalog complex al literaturii scrise dincolo de granițele țării, proiecte abandonate din varii motive – fie chiar și pentru a nu încăpea pe mâinile vechii Securități. Scopul declarat al autorului, așa cum suntem anunțați în *Introducere la ediția a doua*, este unul „de primă urgență”, anume de a „recupera, sistematiza și introduce în circuitul culturii române, care să și le asume, destine, opere, date și informații interzise”.

Convins de imposibilitatea atingerii dimensiunii exhaustive a unui astfel de demers, autorul își rezervă libertatea de a opta pentru criterii care să evite rigiditatea selecției, așa încât „rigoarea metodică să nu se transforme într-un lanț de restricții săcâitoare”. Nici limita temporală impusă încă din titlu nu este respectată atunci când se îndosariază, spre exemplu, datele cu privire la Benjamin Fundoianu, mort la Aushwitsch înainte de 1945. Informația este prelevată dintr-o lume în care cuvântul de ordine este „intoxicarea”, iar riscul constă în colportarea de informații fără fundament științific. Singura armă în slujba adevărului rămâne condiționalul-optativ al verbului, folosit, de exemplu, când se inventariază membrii de cuib identificați de Horia Sima sau de alți șefi legionari din rândurile intelectualilor care au un cuvânt hotărâtor în cultura românească. Probabilitatea este tatonată și în alte cazuri, atunci când între mit și adevăr demonstrabil nu se poate opera o demarcație certă. Autorul alege să nu altereze verticalitatea științifică, dar nu poate refuza să includă zvonurile, mai ales că acestea asigură culoarea locală a unor timpuri. În ceea ce-l privește pe Negoșescu, spre exemplu, Florin Manolescu notează că criticul „s-ar fi lăsat convins de Iosif Chișinevschi” să ceară cerchiștilor „să se înscrie în bloc în P.C.R. pentru a salva revista grupării, dar s-ar fi lovit de împotrivirea fermă a lui Radu Stanca”.

Dincolo de datele științifice puse la dispoziția cercetătorilor literaturii române, Florin Manolescu reușește să surprindă tectonica relațiilor din interiorul exilului, modul în care aceștia au format corp comun ori s-au dezis de grup. În cea de-a doua categorie se încadrează exilatul în exil Dumitru Țepeneag care a pus pe seama grupului Goma – Monica Lovinescu – Virgil Ierunca – Virgil Tănase decizia autorităților franceze de a-i refuza naturalizarea: „M-au compătimit fără să miște un deget”.

Scriitorii au perceput diferit exilul. Dacă Matei Vișniec afirmă: „Eu nu fac parte dintre acei care au plâns aici după țărișoara lor, urlând: «Dumnezeule, ce rău este exilul, ce teribil, ce cumplit!» Exilul adevărat era exilul lui Ovidiu”, pentru mulți teroarea nu s-a terminat odată cu părăsirea țării. De pildă, Eliade era întrebat în timpul cursului de istorie a religiilor pe care îl susținea la École Pratique des Hautes Études: „Dar, căpitanul ce spunea, domnule profesor?”.

Din seria umilintelor la care au fost supuși scriitorii români amintim acțiunile întreprinse de Securitatea ce nu s-a sfiit să atenteze la viața Monicăi Lovinescu sau să asculte telefoanele lui Cioran (în perioada '83-'86) și să fotografieze familia Goma în cele mai intime situații. Autorul se oprește și asupra lucrurilor mărunte (în comparație cu celelalte!) – precum confiscarea ceasului și *Istoriei...* lui Călinescu cu autograf din bagajul Sandei Stolojan –, documentarea infimitezimală asigurând tonurile ontologice ce au definit exilul.

O altă frustrare i-a urmărit pe cei ce au părăsit țara, și anume oportunitatea acestui gest. Sorin Alexandrescu a interpretat exilul ca pe o „eroare istorică”, iterând că „intelectualitatea română a părăsit câmpul de bătaie, în loc să rămână pe loc, chiar dacă ar fi fost învinsă”. De cealaltă parte, Țepeneag și Goma văd în libertatea de expresie o șansă dată literaturii române pentru a crește, cei doi dezvoltând chiar și o teorie a „pedagogiei curajului”, conform căreia, „pentru a deveni curajos, scriitorului român ar trebui să i se promită celebritatea în Occident”.

Rolul *Enciclopediei...* nu este de a da soluții, ci doar de a pune față în față informațiile culese. Nu altfel se procedează în cazul asasinării lui Ioan Petru Culianu, autorul amintind că „pentru Moshe Idel, în asasinarea lui I.P.C. ar fi fost implicată Garda de Fier”, citând în același timp pe Andrei Oișteanu care susține că „Ted Anton acreditează ipoteza unui asasinat politic produs fie de membri ai mișcării (neo)legionare, fie ai serviciilor secrete românești, fie, în fine, prin colaborarea celor două organizații”.

Între scriitorii aflați în exil și confracții rămași în țară există permanente legături, literatura din țară – inclusiv cea carcerală – pătrunzând prin diverse filiere în diaspora pentru a fi publicată sub protecția pseudonimelor (Onofrei Pușcăriașu – Radu Gyr sau Nechifor

Crainic; Haiduc – Victor Valeriu Martinescu; Ion Stegaru – posibil Tudor Arghezi, Geticus – Vasile Lovinescu etc) sau sembrate cu numele reale (Dan Deșliu, Mircea Dinescu, Mircea Radina).

Enciclopedia... revizuită, transformată practic într-o altă carte, este piesa cea mai grea în domeniu, punctul nodal în care se vor intersecta generații întregi de cercetători.

Ramona Palade-Jitaru
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
România

Brian McHALE, Ficțiunea postmodernistă, Iași, Editura Polirom, 2009, 406 p.

Apărut la Editura Polirom în 2009, studiul lui Brian McHale, intitulat *Ficțiunea postmodernistă*, duce mai departe încercările autorului de cartografiere a fenomenului postmodernist, o temă recurentă în toate lucrările teoretice ale criticului american, pe care încearcă să îl situeze nu doar în continuarea, ci și în opoziție cu poetica modernistă.

Definită de autor drept „cartea unei singure idei” și inclusă, de altfel, în rândul „poeticilor descriptive”, lucrarea teoretică a lui Brian McHale, apărută în varianta în limba engleză în 1987, pornește de la o teză foarte clar formulată în *Cuvântul înainte* cu care se deschide: „ficțiunea postmodernistă diferă de ficțiunea modernistă așa cum o poetică dominată de probleme ontologice diferă de una dominată de probleme epistemologice” (p. 14).

Un amănunt, suficient de important, spunem noi, ar trebui menționat înainte de a pătrunde în discutarea mizei teoretice a acestui studiu. Cum diferența de editare între versiunile în limba engleză și traducerea ei în limba română este de 22 de ani, cartea aceasta a fost supusă de către însuși autorul ei unui proces de revizuire, căci în 1992 studiul dedicat postmodernismului apare într-o a doua variantă intitulată – și titlul este sugestiv – *Construind postmodernismul* (‘Constructing postmodernism’), iar întrebarea care se pune este de ce a fost ales spre editare, totuși, volumul anterior, căci abia reeditarea acesteia, sub un nou titlu, mult mai „fidel” ideii de construct teoretic, reprezintă sensul înspre care se îndreaptă preocupările și, totodată, nuanțele de abordare, deloc lipsite de importanță, ale lui Brian McHale.

Animat de dorința de a răspunde, totuși, unei generalizate, de altfel, neliniști față de orice încercare de a propune un eșafodaj teoretic, prins, la rândul său, într-o dilemă epistemologică, aceea de a propune o viziune teoretică care să spună povestea postmodernismului, în condițiile unei suspiciuni încurajate față de orice construcție explicativă (suspiciune tradusă foarte bine de conceptul lui Lyotard de «anxietate față de metanarațiune», ‘anxiety of metanarrative’), McHale apelează la o soluție sugerată de Donald Bartheleme: „another approach would be to learn to «tolerate the anxiety»” [o altă abordare ar presupune a învăța „să tolerăm această anxietate”] (McHale 1992: 6)².

Această toleranță criticul american o găsește în narațiune, în încercarea sa de a spune cea mai bună poveste posibilă despre postmodernism: „Rather than letting one’s discourse be shaped, or rather deformed, by the desire to evade and deflect accusations of metanarrativity, better to try to tell as good a story as possible, one that makes the richest possible sense of the phenomenon in question” [Decât să lăsăm ca propriul nostru discurs să fie modelat, sau mai degrabă deformat, de dorința de a evita acuzele de metanarativitate, mai bine am încerca să spunem cea mai bună poveste posibilă, una care să exploateze la maxim potențialul

² Brian McHale, *Constructing postmodernism*, Routledge, London and New York, 1992 [= McHale 1992].

semantic al fenomenului în cauză] (McHale 1992: 6). Înlocuind, aşadar, o perspectivă obiectivistă, explicativă (şi nu întâmplător în varianta din 1987 criticul vorbea despre studiul său ca despre o „poetică descriptivă”), cu una constructivistă, McHale spune o poveste a postmodernismului fundamentată pe principii precum: „rightness of fit, validity of inference, internal consistency, appropriateness of scope, and above all productivity” [gradul de circumscriere într-o construcţie, validitate a inferenţelor, consistenţă internă, adecvare la scopul propus şi mai presus de orice productivitate] (McHale 1995: 9), într-o încercare tipic postmodernă de a spune o poveste „interesting to our audience and strategically useful” [interesantă pentru audienţa noastră şi utilă din punct de vedere strategic] (McHale 1992: 25).

Toleranţa pe care McHale o propune, aşadar, poate fi tradusă prin nevoia unei *sincerităţi* care să recunoască limitele conceptelor propuse şi a viziunii înseşi (pe care, de altfel, le găsim, într-o mai mică măsură, şi în varianta din 1987), recunoscând, în acelaşi timp, şi una dintre axiomele poststructuraliste, şi anume că „interpretation produces in fact its own ideology for the text even as it claims to analyze it” [interpretarea produce, de fapt, propria-i ideologie asupra textului chiar şi atunci când pretinde că îl analizează] (Macsiniuc 2002: 24)³.

Tocmai de aceea povestea opţiunii pentru varianta din 1987 descrie, credem noi, într-un fel aderenţa criticii literare româneşti la un sistem de gândire a literaturii rămas fidel încă unui ortodoxism estetic, căci în spatele unei politici editoriale se află, într-o mare măsură, cu atât mai mult cu cât este vorba despre texte de specialitate, drept garant o anumită politică academică. E ideea de poeticitate care a determinat opţiunea pentru prima „variantă” a studiului lui McHale, căci, fie şi prin prisma ideilor amintite mai sus, versiunea din 1992, mult mai sinceră şi mai inovatoare din punctul de vedere al abordării, este cu siguranţă cea mai incitantă.

Aşadar, fără a minimaliza în vreun fel importanţa acestei prime variante, mult mai generoase din punctul de vedere al spaţiilor ficţionale abordate, miza ambelor studii, ca şi preocupare tematică, rămâne aceeaşi – surprinderea unui „sistem de relaţii şi diferenţe împărtaşit de o anumită clasă de texte” (p. 13).

Debutând cu o doză, căutată am spune, de sofism terminologic, fără însă a cădea în abuz, McHale insistă în a-şi delimita teritoriul şi, în consecinţă, tipul de abordare, căci punctul de interes al lucrării sale, spune criticul, vine dintr-o anumită logică a termenului însuşi care trimite la ideea de „consecutivitate istorică” ce se instalează între modernism şi postmodernism. De fapt, întrucât intenţia este de a trasa coordonatele unei poetici (descriptive), McHale recurge la conceptul formalist de *dominantă* pentru a descrie punctele de diferenţă majore între două sisteme de producţie care au determinat ficţionalitatea şi gândirea despre ea înainte şi după cel de-al doilea război mondial. De aceea, problema pe care o pune studiul este aceea a schimbării de dominantă, iar McHale are suficientă inteligenţă strategică pentru a deconstrui încrederea descriptivă a termenului (cu care a fost înzestrat de gândirea formalistă ce l-a generat din punct de vedere conceptual) şi pentru a-l situa în perspectiva propriei abordări: „Pe scurt, dominante diferite emerg în funcţie de întrebările pe care le punem textului şi de poziţia din care îl interogăm” (p. 24). Interesant ni se pare, însă, aducerea în discuţie a unui factor ce ţine, în fond, de domeniul teoriilor receptării, căci cititorului îi revine responsabilitatea reconstituirii mizei celor două tipuri de ficţiune, în fond, asumarea problematicii textului din perspectiva unei dominante epistemologice sau ontologice. Şi, pornind de aici, de la întrebările pe care textul le pune, McHale formulează teza principală a studiului său: dacă dominantă ficţiunii moderniste este epistemologică, dominantă ficţiunii postmoderniste este *ontologică*. E o problemă de efect,

³ Cornelia Macsiniuc, *Towards a Poetics of Reading Poststructuralist Perspectives*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002 [= Macsiniuc 2002].

așadar, miza ficționalității postmoderniste și nu e deloc întâmplătoare punerea accentului pe conceptul de «ezitare».

De fapt, putem spune că, până la un anumit punct, Brian McHale articulează un construct descriptiv situat oarecum în ascendența teoriei fantasticului lui Tzvetan Todorov, căci atât problematica întrebărilor pe care textul le pune – cea a implicării cititorului –, cât și cea a lumii care ni se prezintă țin de o anumită *ezitare*, care, în cazul ficțiunii postmoderniste, nu mai este una de natură gnoseologică, ci de lume (posibilă) care se prezintă interogațiilor unui lector al cărui răspuns se află, la fel ca și coordonatele lumii, sub semnul indeterminării. Împrumutând un întreg sistem conceptual din zona ontologiei ficțiunii, criticul american preia drept fundament al teoriei sale asupra ficțiunii postmoderniste conceptul de „lume posibilă”, ducând mai departe o perspectivă formulată de Toma Pavel, căci, spune acesta, nu abandonarea lumii prezente și adoptarea (temporară) a perspectivei ontologice a operei literare e miza ficțiunii postmoderniste, ci asumarea statutului logic special al textului ficțional, „condiția sa de a fi «între», amfibiu – nici adevărat și nici fals, suspendat între încredere și neîncredere” (p. 63).

Așadar, cum problema pe care textul o pune ține de lumea care se prezintă, iar studiul este, totuși, unul descriptiv, McHale cartografiază principalele zone ficționale care organizează ficționalitatea în postmodernism, de la *science-fiction*-ul postmodern la metaficțiune și noul roman francez, până la metaficțiunea istoriografică și realismul magic sud-american. Întotdeauna însă, fie că este vorba de zone ficționale tropologice, metaficționale, (pseudo)istorice sau care țin de stil, discurs sau tehnici ficționale (de cele mai multe ori preluate din zona fantasticului), conceptul de «lume» surprinde esența fiecărei zone cartografiate, căci miza studiului este, așa cum autorul ține să o sublinieze de fiecare dată, cercetarea ontologiei lumilor pe care ficțiunea postmodernistă le propune.

Ioan Fărmuș

Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
România

Michael METZELTIN, Gramática explicativa de la lengua castellana. De la sintaxis a la semántica, Wien, Praesens Verlag, 2009, 168 p.

Michael Metzeltin este cunoscut spațiului cultural românesc prin opera sa vastă, impresionantă prin dimensiuni, prin diversitate, originalitate și profunzime, fiind un vorbitor și cercetător asiduu al limbilor romanice. În domeniul romanistici contribuțiile cu caracter monografic, manualele și gramaticile teoretice sau gramatici practice ale limbilor romanice, constituie lucrări de referință, pentru toți cei preocupați de studierea vastului univers al romanisticii.

Lucrarea de față, *Gramática explicativa de la lengua castellana. De la sintaxis a la semántica*, se înscrie în preocupările recente ale autorului pentru studiul limbilor din spațiul hispanic, fiind precedată de alte două apariții precum *Las lenguas románicas estándar. Historia de su formación y de su uso* (din 2004) și, mai recent, *Gramática explicativa da língua portuguesa. Sintaxe* (din 2007).

Monografia cuprinde unsprezece secțiuni (*La comunicación, Palabras y monemas, Caracterización general de las frases, Vertebración frasal, Esquemas frasales, La tematización, La enfatización, Modalización, La junction, Economía frasal și Semántica proposicional*). Ele sunt urmate de un indice analitic și de o bibliografie selectivă în care sunt

inserate, pe lângă lucrările utilizate de autor și trei liste de gramatici, monografiile și dicționare terminologice utile cercetătorilor interesați de studiul limbilor din spațiul hispanic.

Această lucrare își propune să descopere, să analizeze și să interpreteze sensurile și funcțiile posibile ale cuvintelor, sintagmelor și frazelor ale unui text oral sau scris. După o scurtă prezentare a autorului și a activității sale, prima secțiune a cărții constituie o introducere scurtă cu privire la originea și constituirea limbajului în general și a comunicării în special. Secțiunile următoare ale acestei gramatici analizează și descriu unitățile minime de semnificat. Ni se propune, de asemenea, o caracterizare generală a frazelor prin prezentarea structurilor și a schemelor lor fundamentale. Sunt studiate apoi principalele strategii pragmatice care guvernează construcția frazelor în limba castiliană. Ultima secțiune ilustrează o metodă de explicitare a semnificii frazelor. Această metodă se bazează pe și se conectează direct cu principiile lingvisticii textuale și de interpretare a textelor.

Gramatica realizată de profesorul Michael Metzeltin nu se axează numai pe problemele teoretice ale limbii, ci oferă numeroase exemple și aplicații în domeniile pragmaticii, al semnificii aplicate, în problema tipologiilor textuale și a strategiilor textuale, dar și creativității științifice.

Marius-Radu Clim
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
 România

Ion NUȚĂ, **Limbă și cultură românească în Basarabia**, Bacău, Editura Vicovia, 2007, 267 p.

Cartea cercetătorului și profesorului Ion Nuță, *Limbă și cultură românească în Basarabia*, apărută în urmă cu 4 ani la editura Vicovia din Bacău, aduce în atenția cititorilor câteva aspecte culturale din Basarabia, cea mai răsăriteană provincie românească. Așa cum anunță în *Cuvânt înainte*, autorul „se ocupă” de așa-ziii „specialiști” care au susținut și, în pofida evidențelor istorice, culturale sau lingvistice, încă mai susțin existența unei „limbi moldovenești”. Articolele adunate în această carte sunt rezultatul unor cercetări ale fenomenelor limbii române atât din perspectivă istorică (despre elementele arhaice din graiurile românești din stânga Prutului, cuvinte dialectale comune nord-estului Moldovei și Basarabiei), cât și cultural-religioasă (viața bisericească din Basarabia).

Lucrarea debutează cu capitolul intitulat *Limba vorbită în Basarabia*, prin care Ion Nuță oferă o demonstrație științifică despre apartenența graiurilor vorbite în Basarabia la subdialectul moldovenesc al dialectului dacoromân vorbit în Moldova (județele Botoșani, Iași, Vaslui, Galați, Neamț, Bacău, Vrancea și Suceava), jumătatea nord-estică a Transilvaniei, părți din jumătatea nord-estică a Munteniei, nordul Dobrogei, Bucovina istorică, Basarabia, Transnistria, ținutul Herței, regiunea Transcarpatică (raioanele Teacev și Rahov) și în enclavele din Ucraina de est, din Rusia, din Kazahstan, din Kârgâzstan sau din Republica Georgia. Analiza pe niveluri lingvistice (fonetic, morfologic, sintactic, dar mai ales lexical) arată cititorului faptul că numai cine nu dorește nu înțelege că, de fapt, graiurile vorbite aici sunt și au fost întotdeauna varietăți ale limbii române, că în Basarabia s-a vorbit și se vorbește limba română la care s-au adăugat, în mod firesc și inevitabil, elemente lingvistice regionale datorate contactului cu alte populații, iar prezența unor elemente arhaice aici confirmă teoria lui Matteo Bartoli referitoare la „conservatorismul ariilor laterale sau periferice”.

După analiza realizată în primul capitol, Ion Nuță se (ne) întrebă ironic în capitolul al doilea dacă *Există o limbă „moldovenească”?*, dându-ne clar de înțeles că nu agreează deloc

o asemenea teorie pe care au încercat să o fundamenteze și să o argumenteze decenii la rând „pretinși specialiști în istorie și lingvistică”, dar și „așa-ziși patrioți, rusofili convingși”, în a căror opinie între Prut și Nistru s-ar vorbi o „limbă moldovenească”, adică a unsprezecea limbă romanică, vorbită de moldoveni și atestată cu câteva secole în urmă. Capitolul oferă o trecere în revistă a lucrărilor cu pretenții „științifice” care doreau să demonstreze acest fapt. Sunt amintite aici titluri ca *Moldovenii în istorie*, de P.P. Moldovan, pseudonim al lui Vasile Stati, scriere pe care lingvistul ieșean o cataloghează din start drept „o lucrare antiromânească, tendențioasă”, apoi *Dicționar moldovenesc-românesc* al aceluiași Vasile Stati, apărut la Chișinău, în iulie 2003, „un exemplu clar de româno-fobie”, în care, prin intermediul a 19.000 de cuvinte, se încearcă fabricarea unei limbi „moldovenești”, prin înlocuirea cuvintelor românești cu regionalisme sau cu noi cuvinte inventate. Ion Nuță, vădit intrigat și indignat de faptele lingvistice adunate în această carte, consideră că termenul cel mai potrivit pentru această pseudo-lucrare științifică ar fi, în cel mai bun caz, cel de „glosar regional” al graiului dintr-o provincie românească și nicidecum dicționar. De altfel, lucrarea nici nu a primit girul Academiei din Chișinău. Indignarea autorului continuă atunci când este adusă în discuție o altă „realizare” artistică a aceluiași Vasile Stati, un articol apărut în ziarul „Timpul” și intitulat *Chișinău-oraș românesc*, în care sunt etichetate, într-un mod revoltător, câteva dintre personalitățile marcante ale vieții culturale, politice și istorice românești. Revolta lingvistului ieșean este provocată de afirmații precum că Matei Basarab a fost autor al unor fapte antimoldovenești, că domnitorul Brâncoveanu, canonizat astăzi de biserică, este „trădător și uneltitor împotriva Moldovei” și de faptul că, în cele din urmă, de nedreapta virulență a autorului de peste Prut nu scapă nici Vlad Țepeș, Mihai Viteazul sau Mircea Eliade.

Capitolul al III-lea, având titlul *Adepti ai existenței „limbii moldovenești”*, prezintă curente create odată cu înființarea, în 1924, a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, curente în număr de trei (românofil, românofob și arhaic), și pe susținătorii acestora. Sunt trecute în revistă nume și articole al căror subiect l-a constituit „limba moldovenească” și toate mistificările legate de aceasta iar articolul se încheie cu opinia avizată a renumitului lingvist Eugen Coșeriu, conform căreia promovarea unei limbi moldovenești înseamnă o absurditate și o utopie, iar din punct de vedere politic este un „act de genocid etnico-cultural”.

Capitolele *Elementele arhaice în graiurile românești din stânga Prutului și Cuvinte dialectale comune nord-estului Moldovei și Basarabiei* sunt contribuții lingvistice în care au fost analizate materiale pe baza *Atlasului lingvistic moldovenesc* (ALM I/I, II, II/I), *Atlasul lingvistic român pe regiuni, Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*, din volumele de *Texte dialectale*, care, toate, vin să demonstreze unitatea lingvistică românească și faptul că în vechea Basarabie, în întreaga Bucovină, Transnistria și unele zone limitrofe acestora se vorbește un grai bine individualizat, de tip nordic, care intră în alcătuirea subdialectului moldovenesc, în interiorul căruia autorul distinge trei grupe mari de graiuri.

Viața bisericească în Basarabia și Folclor și folcloristică din Basarabia aduc în atenție alte două domenii importante ale vieții culturale din spațiul avut în vedere: religia și folclorul, ambele având enorm de mult de suferit în special în anii de sub dominația sovietică. Aflăm astfel că în urma campaniei îndreptate împotriva vieții religioase au fost închise peste 350 de biserici și peste 20 de mănăstiri, leagăne de cultură și civilizație veche pentru istoria românilor: Căpriană, înființată în anul 1422 de către Alexandru cel Bun, Noul Neamț (1864), Condrîța (1783), Hârbovăț (1730), Japca, prima jumătate a secolului al XVII-lea, Hâncu (1678) etc. Paginile destinate folclorului basarabean sunt, după cum ne anunță însuși autorul, o bibliografie menită să aducă în atenție activitatea unor folcloriști.

Două dintre capitolele cărții au ca „personaje principale” două figuri marcante ale culturii românești: un lingvist, istoric și folclorist ieșean de marcă, Al. Lambrior, ale cărui lucrări sunt și astăzi capitale pentru oricine se ocupă cu istoria limbii române, mai ales la nivel fonetic dar nu numai, și pe Titus Hotnog, un autor de suflet pentru Ion Nuță, „un

scriitor uitat” și ignorat pe nedrept de critica și istoria literară, cunoscut astăzi mai ales ca prozator, autor al nuvelei *Vrăbioiul alb*. Dintre problemele abordate de Lambrior, Ion Nuță reține etimologia cuvântului *Basarabia* și a altor toponime specifice acestui areal, necercetate până în prezent: *Alibei*, *Șagani*, *Ilpău*, *Cahul* etc. Cât îl privește pe Titus Hotnog, ilustru student al lui Alexandru Philippide, sunt aduse în atenție articolele de toponimie (discutarea toponimului *Chișinău*) și antroponimie, de filologie, etimologie și lexic. Prin studiul cercetătorului ieșean sunt scoase la lumină pagini inedite din opera mai puțin cunoscută a lui Titus Hotnog.

Ultimele capitole readuc în discuție un autor cu care Ion Nuță intră în polemică deschisă, și anume Vasile Stati și lucrările lui: *Moldovenii în istorie și Ștefan cel Mare*, apărute la Chișinău în 2004. Ambelor lucrări le este contestată valoarea științifică prin argumente pertinente, demonstrându-se caracterul lor tendențios și vădit antiromânesc.

Așa cum ne-a obișnuit, cu acribie profesională și înaltă ținută științifică, regretatul lingvist, profesor și cercetător Ion Nuță atașează fiecărui capitol o bibliografie solidă pentru fiecare dintre problemele abordate, astfel încât volumul *Limbă și cultură românească în Basarabia* devine un instrument de bază și la îndemână tuturor celor care doresc să-și aprofundeze cunoștințele despre acest spațiu cultural de sorginte românească, Basarabia.

Luminița Drugă
Universitatea „Vasile Alecsandri”, Bacău
România

Marta PETREU, **De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească**, Iași, Editura Polirom, 2011, 520 p.

Anul 2011 pare a fi fost (*încă*) un an de referință pentru exegeza lui Noica. Un inventar sintetic al demersului critic face trimitere obligatorie la publicarea a două noi volume ale „Antologiei Noica”⁴, la finalizarea studiului arhivistic privind dosarul de urmărire al lui C. Noica de către fosta Securitate (Dora Mezdrea), la polemica provocată în presa culturală autohtonă de articolele lui Paul Cernat privind „generația '27”⁵, precum și la studiile de cultură românească, integrate de Marta Petreu în volumul de studii ce fac obiectul sugestiilor noastre de aici⁶. Dacă adăugăm la acestea și reușite critice cu mai puține șanse de impact și influență în receptarea operei lui Constantin Noica⁷, avem deja o fotografie critică recentă extrem de solidă pentru istoria recuperării critice a lui Noica și a generației culturale criterioniste.

⁴ *General Philosophy* și, respectiv, *Rostirea românească de la Eminescu cetire*, Editura pentru Literatură Contemporană, București, 2011. Cele două volume, editate de C.G. Săndulescu, apărute sub auspiciile Universității din București, în colaborare cu Consiliul Britanic și Institutul Cultural Român, fac parte din „Antologia Noica”, inițiată de Editura pentru Literatură Contemporană (director Lidia Vianu).

⁵ A se vedea, în principal, seria de articole cu titlul *Intelectualii români în cumpăna totalitarismelor*, „Observatorul Cultural”, 2011.

⁶ Volum apărut în seria de autor a Editurii Polirom, inaugurată la începutul anului 2011, consacrată Martei Petreu.

⁷ Precum, bunăoară, recenzia lui Răzvan Voncu, *Noica și fosta Securitate*, publicată în numărul 41/2011 al revistei „România literară”, volumul Emiliei Guliciuc, *Noica după Noica*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2011 etc. Este remarcabil că, din 2009 (an omagial – centenarul nașterii lui C. Noica), exegeza lui C. Noica pare a se revigora.

Este remarcabil că apariția acestor volume se produce într-un moment fast pentru dezbateri culturale de amplitudine: cercetarea documentelor de arhivă iese⁸ din nemeritul „con de umbră” în care părea să se fi autoexilat în ultimul deceniu, problema generaționistă revine cu abordări și perspective inedite, iar presa literară redevine epicentrul unor polemici critice ce pot anticipa inclusiv schimbări de canon, cel puțin în ceea ce privește istoria culturală a generației '27⁹.

Prin cele 12 studii reunite în volum, Marta Petreu repune în discuție problema angajării etice a autorului și a culpelor sale morale, care sunt relevante inclusiv din perspectiva interogației reflexive a culturii române și/ sau a nucleelor de forță ale acesteia. Din această perspectivă, autorul extinde problema „culpei etice”, propunând identificări pentru vinovății colective și analizând totodată mecanismele de constituire a acestora, contextul producerii, cauzele, simptomele și efectele lor în planul culturii și al vieții morale publice, de la Junimea la Constantin Noica. Obiectivul asumat al studiilor vizează epurarea istoriei noastre literare de abordări/ perspective romanțate și de pudibonderii culturale, precum și recursul prioritar la logica onestității în gestionarea unor fapte de istorie literară.

În ceea ce privește generația criterionistă, în mod aproape „ontologic” recuperarea critică a acesteia este însoțită de polemici și scandaluri. De la „cearta cu bătrânii” a principalelor sale figuri culturale (Noica, Eliade, Cioran, chiar și Nae Ionescu), până la cele mai recente dezbateri și polemici din mediile culturale românești (cum ar fi, de exemplu, problema plagiatului la Nae Ionescu, care a generat inclusiv volume de referință pentru întreaga paradigmă culturală interbelică¹⁰), generația criterionistă este însoțită inevitabil de excese și crize, generează periodic stridențe și tonuri categorice pe întreaga recuzită a discursului, de la pastişă encomiastică la negație vitriolică. Ușor surprinzătoare ni se pare însă alegerea „bornei” Noica pentru a marca momentul final al studiilor de istorie culturală semnate de Marta Petreu. Întrucât autoarea ne avertizează că perspectiva analitică asumată în studii nu este una tematică, am admite că statuarea acestei borne ține nu atât de o culpă etică prezentă mai plenar la Noica în formă malignă semnificativă/ agravantă, ci de simpla coincidență generată de detaliul conform căruia presupusa sa culpă (cultivarea unei relații duplicite cu sistemul comunist) este ultima ca manifestare simptomatică a „trădării etice” a omului de cultură român¹¹.

Un merit incontestabil al studiilor îl constituie, din perspectivă etică, identificarea scrupuloasă a unui „cod etic purist” al epocii (opțiunea pentru centru, echilibru, democrație etc) și, respectiv, a siajelor și derapajelor de la acesta, în ambele sensuri de deplasare (stânga/ dreapta). În subsidiar, câștigul principal al analizei pare a fi destrămarea iluziei critice conform căreia culpa majoră a generației '27 este asumarea exclusivă și exclusivistă a unor conduite extremiste de dreapta – în manifestările culturale ori chiar publice ale acesteia și ale figurilor acesteia, au coabitat forme excesive diferite și chiar opuse, care trădează și traduc, la limită, opțiunile (egal meprizabile) pentru „verde”¹² și „roșu”¹³.

⁸ Odată cu studiile Dorei Mezdrea și ale Martei Petreu.

⁹ După ce, în 2010, polemica privind „plagiatul” lui Nae Ionescu reorientează apetitul critic al exegezei românești spre perioada interbelică.

¹⁰ Liviu Bordaș, *Apașul metafizic și paznicul filozofiei*, Editura Humanitas, București, 2010.

¹¹ Este ultima culpă cronologică; „dincoace” de Noica ar fi doar actualitatea.

¹² O întreagă istorie a culturii, caționată și de ideologii de serviciu ai comunismului, a tratat derapajul etic pro-legionar al principalelor figuri ale generației, începând cu Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran și Constantin Noica, cum ar fi, de exemplu, scrierile lui Zigu Ornea, A. Lavastine etc. În schimb, aportul „roșilor” la constituirea unei culturi la limita eticului și, adesea, dincolo de acestea, constituie numai episodice subiectul demersurilor critice ale istoricilor literari români.

¹³ „Proba” acestei teze o constituie, spre deosebire de studiile critice de până la Marta Petreu, documentul de arhivă.

Odată cu perspectiva moderată propusă de Sorin Lavric „culpei” nicasiene (episodul legionar)¹⁴ și cu clarificările concludente, de ordin pozitiv, privind presupusa colaborare a lui Noica cu Securitatea¹⁵, recuperarea operei lui Noica părea a fi revenit la concluzia critică a unei opere de excepție, din care biografia lipsește (sau e tratată ca fiind manifestare etică în limite admisibile). Mai mult, odată cu perspectiva conciliantă și echilibrată pe care ne-o propune Paul Cernat privind revizuirea perspectivei de interpretare a contextului istorico-socio-cultural al întregii generații criterioniste¹⁶, notația critică a figurii etice a lui C. Noica lăsa impresia că se menține în tonuri apatice (ușor pozitive). Studiul dedicat lui C. Noica (*Noica și utopia recunoașterii*) minează această paradigmă și reia „dosarele sensibile” ale receptării, respectiv derapajul legionar și cecitatea/ inapetența la real¹⁷.

Aspectul de noutate rezidă în mutarea accentului pe a doua „culpă” etică¹⁸. În forma sa brută, actuală, „culpa” a fost identificată de Alexandru Paleologu, în „despărțirea” sa de Noica: Paleologu o numea „inapetența la real”, iar sugestia analitică a autorului viza incapacitatea lui Noica de a alege o confruntare directă cu sistemul comunist din „vina” de a nu vedea (sau de a refuza să vadă) realul (M. Petreu: Noica era „lipsit de simțul și de principiul realității”). Studiul Martei Petreu extinde structura causală a cecității la real a lui Noica și re(con)figurează efectele acesteia inclusiv în plan poetic, explicând, bunăoară, excesul de idealitate al textelor „filosofice” ca posibil efect direct al incapacității ontologice de a sesiza/ valorifica realul. Sugestia autorului este că această „maladie” se face *vinovată* de întreaga fizionomie a construcției textuale nicasiene de tip „ideatic” (predispoziția pentru structuri textuale ambigue, retoricitatea, natura literară și/ sau livrescă a textelor, opțiunea metodologică și structurală pentru eseu, construcțiile polimorfe și polisemantice etc). Altfel spus, „maladia” de a nu sesiza realul ar fi generat atât efecte directe în planul creației (textul mizează prioritar pe logici ale ambiguității), cât și în situarea etică specifică, în asumarea poziției etice în cetate a autorului „viu”. Teza este relativ inedită iar „demonstrația de text” (nouă grilă de analiză a eseului-parabolă *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*) – convingătoare.

Studiile de istorie literară ale Martei Petreu pot rămâne astfel, dincolo de acuratețea privirii critice și de caracterul riguros al „probei” opiniei prin documentul de arhivă, o încurajare a „onestității” în demersurile viitoare de istorie literară, o deschidere critică de teme inedite (pe alocuri chiar eretice) privind maladiile spirituale ale celor mai fascinante generații și figuri literare ale culturii române, precum și o analiză de aproape a manifestărilor acestora, transformate în fapte literare. „Detabuizarea” perspectivelor tradiționale de interpretare, precum și crearea unor premise pentru ample dezbateri și polemici critice fertile constituie, iarăși, câștiguri critice de necontestat ale studiilor culturale din prezentul volum. Anticipăm că aceste studii vor genera abordări mai îndrăznețe și vor ridica, din nou, „temperatura” pariului critic în jurul figurii lui Noica și al generației '27.

Dorin Popescu
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
România

¹⁴ *Noica și Mișcarea Legionară*, București, Editura Humanitas, 2007.

¹⁵ Aceste clarificări au la bază documentarea de arhivă realizată cu acribie de Dora Mezdrea și finalizată în două tomuri cu solide referințe arhivistice.

¹⁶ A se vedea, aici, seria de articole *Intellectualii români în cumpăna totalitarismelor*, din „Obervatorul Cultural”, 2011.

¹⁷ Atribut care l-ar fi împiedicat pe Noica să opună rezistență explicită sistemului comunist.

¹⁸ Prima fusese relativ perimată/ epuizată prin demersurile critice ale Alexandrei Lavastine și Sorin Lavric.

Bryan RENNIE (ed.), **The International Eliade**, Albany, State University of New York Press, SUNY series, 2007, 318 p.¹⁹

Lumea privită prin ochii lui Mircea Eliade se încarcă de sensuri a căror complexitate încă reprezintă pentru mulți cercetători o provocare și un punct de plecare pentru propriul demers științific. Acest volum, editat de Bryan Rennie, profesor de religie la Universitatea din Westminster, supune atenției o perspectivă unică asupra activității științifice și literare a lui Mircea Eliade, așa cum este ea oferită de cercetători din afara spațiului cultural anglofon. Puncte de vedere semnificative, informații despre Mircea Eliade, trecutul său, precum și potențiale aplicații ale gândirii sale sunt prezentate de cercetători din România, Belgia, Italia, Franța, Argentina, India, Coreea, Japonia și Canada în încercarea de a pune în lumină complexitatea textelor eliadești.

Această antologie a fost constituită începând cu anul 1996 cu prilejul unei conferințe organizate de Academia Americană pentru Studiul Religiilor. În acest context, a devenit evidentă necesitatea unei dezbateri condusă la nivel internațional de oameni de știință care să încorporeze în mesajul lor diverse viziuni asupra totalității operei savantului român. Bryan Rennie propune organizarea volumului pe secțiuni tematice, pornind de la interpretarea utilității categoriilor propuse de Eliade. Există, desigur, și contiguități între capitolele lucrării, deși fiecare se adresează unei problematici specifice, prezentate conform viziunii fiecărui autor.

Michel Meslin se concentrează asupra problematicii sacralizării timpului în viziunea lui Eliade. Timpul istoric, observă istoricul religiilor, oferă doar acel continuum în care faptele exemplare ale spațiului mitic sunt reiterate prin ritual. Consecința acestui fapt este că timpul istoric nu poate genera înnoire spirituală, fiind în permanență orientat nu spre începuturi și recunoașterea sacrului, ci către construirea unei iluzorii povești a progresului devenită doar o istorisire a căderii omului. Referindu-se la poziția geoculturală din perspectiva căreia Eliade și-a realizat studiile, Wright și Cernadas utilizează analiza lui Paul Ricoeur a polilor hermeneutici pozitivi și negativi. Intenția cercetătorilor este de a preciza statutul lui Mircea Eliade ca și gânditor a lumii moderne, rol împărțit și de Paul Ricoeur, deși în cadrul unor abordări metodologice diferite. Ambii cercetători studiază transformările care au condus la structurarea unei noi ontologii a sacrului, oferind sugestii pentru demersuri comparative și sintetice. Eliade urmărește în special relația umanității cu sacrul și demonstrează felul în care gândirea mitică este o parte constitutivă a condiției umane. Pe de altă parte, Ricoeur aplică hermeneutica suspiciunii în interpretarea simbolului, oferind instrumentele cu ajutorul cărora putem înțelege prezența sacrului în lumea modernă.

Ulrich Berner atrage atenția supra faptului că opera lui Eliade a generat o adevărată controversă între cercetătorii care se situează în perspectiva religiosului și cei care nu împărtășesc acest punct de vedere, insistând asupra erorilor metodologice comise de istoricul religiilor. Având drept punct de reper ceea ce ar putea fi considerat drept centrul sistemului lui Eliade, pornind, așadar, de la portretizarea omului religios ca având o existență dincolo de timp și istorie, se poate ridica problema măsurii în care omul total a existat vreodată, dacă pot fi găsite exemple în istorie care ar putea justifica afirmațiile făcute de istoricul religiilor. Perspectivele oferite de Mircea Eliade sunt, într-un asemenea context, privite ca fiind limitate datorită faptului că nu abordează toate tipurile de religiozitate, mai ales cele care demonstrează o mai mare implicare în fenomenele istorice, manifestând evidente motivații nonreligioase.

¹⁹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Doctoratul: o carieră atractivă în cercetare”, cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, 2007–2013 (POSDRU/107/1.5/S/77946).

Brigitte Ouellet se concentrează asupra aplicabilității principiilor metodologice propuse de Eliade în încercarea de a interpreta texte religioase egiptene. Deși referirile la Egiptul antic sunt puține în scrierile lui Eliade, principiile hermeneuticii create și susținute de istoricul religiilor și categoriile pe care se bazează studiile sale facilitează înțelegerea relației dintre diversele forme de hierofanie și atitudinile pe care acestea le generează. Obiectivizarea excesivă a proceselor interpretative este considerată de autoarea articolului ca fiind o eroare datorită căreia calitatea religioasă a textelor este ignorată. Istoricul religiilor, concluzionează Ouellet, susținând modelul de gândire eliadesc, poate să încorporeze în discursul său normativitatea metodologică, având în permanență drept scop studierea umanității în totalitatea ei.

Joseph Muthuraj analizează influența lui Mircea Eliade asupra studierii Noului Testament, insistând asupra faptului că metodologia care oferă conceptele și strategiile necesare acestui demers a fost dezvoltată în afara înțelegerii problematicii ridicate de înțelegerea noțiunii sacralului. Muthuraj explică felul în care Eliade rezolvă această deficiență generată de o perspectivă pozitivistă dominantă în cercetarea Noului Testament. Eliade a înțeles creștinismul dincolo de categoriile impuse de canonul occidental, remarcând existența miturilor și simbolurilor precreștine și a simbolismului cosmic în multe din practicile religioase aparținând populațiilor rurale, atât din estul, cât și din vestul Europei. Mai mult decât atât, observă Muthuraj, Eliade oferă o viziune mai largă de interpretare a Noului Testament prin stabilirea unui remarcabil dialog între filosofia religioasă orientală și gândirea filosofică occidentală.

Liviu Bordaș oferă un studiu asupra legăturii dintre Eliade și tradiția indiană, sugerând faptul că, datorită acestui spațiu cultural, Eliade ar fi avut revelația unei religiozități pre-ariene, comună Indiei, Balcanilor și Occidentului. Pe de altă parte, experiența Indiei se pare că a rămas o enigmă pentru cei mai mulți cercetători ai vieții și operei lui Eliade datorită felului în care mărturisirile scriitorului referitoare la această etapă din viața sa recuperează amintiri reflectate într-o oglindă a posibilităților și a idealurilor neîmplinite.

Natale Spineto propune o viziune originală asupra impactului tradiționalismului cultural și politic asupra operei lui Mircea Eliade. În încercarea sa de a descoperi structuri ale fenomenelor religioase, Eliade se apropie de gândirea tradiționalistă, fără însă a integra în analizele sale referitoare la simbolistică un nivel metafizic. În acest mod, consideră Eliade, este pusă în lumină experiența de viață în istorie, cea prin care se pun bazele înțelegerii complexe a semnificațiilor trăirii omenești. Universalitatea conceptului *coincidentia oppositorum* derivă astfel dintr-o nevoie fundamentală a omului care simte că trebuie să dea sens existenței sale. Privite din această perspectivă, susține Spineto, lucrările lui Mircea Eliade nu pot fi citite într-o cheie „ezoterică”, deși este evident faptul că Eliade a fost influențat de asemenea noțiuni pe care le-a integrat în sistemul propriei gândiri. Este esențial, așadar, să luăm în considerare multitudinea experiențelor culturale care au marcat destinul acestui om de cultură pentru a putea înțelege cu acuratețe complexitatea biografiei sale intelectuale.

Philip Vanhaelemeersch mută discuția despre Mircea Eliade la un nivel filozofic, nuanțând diversele interpretări referitoare la statutul istoriei în opera savantului român. Vanhaelemeersch constată faptul că Eliade nu respinge istoria în sine ca fiind generatoare de suferință, ci un mod specific de a concepe caracterul istoric al experienței religioase, făcând în acest sens o paralelă între Eliade și părintele istorismului italian, Benedetto Croce. Pentru Eliade, „istoria”, „istoricul”, „istorismul” au o semnificație deosebită de cea dată acestor cuvinte de istorismul crocian și se apropie mai mult de anumite forme ale existențialismului decât de gândirea crociană. Pentru Eliade, dimensiunea religioasă nu se poate reduce la istoricitate; mituri, simboluri și imagini exemplare sunt moduri de expresie pentru o experiență în cadrul căreia se pot efectua investigații hermeneutice, comparații și confruntări între diverse culturi, așa cum au evoluat ele de-a lungul istoriei umanității.

Katrine Ore se concentrează asupra interpretării textului eliadesc dintr-o perspectivă feministă, identificând, atât în scrierile literare, cât și în cele științifice, teme specifice studiilor de gen. Autoarea identifică influențe ale celor două valuri ale mișcării feministe care au marcat viziunea scriitorului asupra experienței religioase a omului. În teoriile sale despre religie, Eliade identifică normele masculine cu cele general-umane, favorizează modelele universale, ceea ce modifică înțelegerea legăturii dintre conceptele de *homo religiosus* și *hierofanii*, prin care natura devine spațiu al experienței magico-religioase. Deși este evident faptul că scrierile lui Eliade au substrat androcentric, o analiză a acestora din perspectivă feministă demonstrează faptul că Eliade a acordat o atenție deosebită specificității feminine în receptarea mesajelor sacre, motiv pentru care eternul feminin, sesizează autoarea, devine în proza mitică a lui Eliade agent și simbol, cu rol fundamental în restaurarea sensului religios al existenței umane.

Chung-Chin Hong pornește de la necesitatea interpretării corecte a fenomenului religios pentru a demonstra acuratețea demersului hermeneutic propus de Mircea Eliade pentru studiul dialecticii sacralului și profanului. Punând accentul pe experiență și trăirea în istorie, hermeneutica lui Eliade este profund diferită de fenomenologia tradițională prin accentele ei epistemologice și praxiologice. Chung numește aceasta surplus fenomenologic și vede aici valoarea contribuției lui Mircea Eliade, mai ales la nivelul aplicării acestei viziuni în activitatea didactică de specialitate.

Wilhelm Dancă analizează influența misticismului și tradiției ortodoxe asupra activității de cercetare a tânărului Eliade, subliniind faptul că interesul pentru misticism și trăirea autentică a experienței religioase au stat în permanență sub semnul stabilirii unor oportunități de dialog între cultura română și alte culturi. Deși în textele eliadești există puține referiri la propria religiozitate, istoricul religiilor mărturisește faptul că mereu a sperat să se apropie de misterul camuflării sacralului în profan prin raportarea la alte tradiții. Scrierile lui Eliade, sugerează Dancă, oferă o interpretare metafizică a existenței, dincolo de orice atitudini moralizatoare, manifestând o permanentă deschidere spre revelația sacralului.

Okuyama Michiachi studiază preocuparea lui Mircea Eliade pentru ideea camuflării sacralului în profan, evidențiind mai ales felul în care scriitorul explorează modalități de întâlnire cu miracolul prin literatură. Okuyama identifică, în acest sens, influențe semnificative ale arhetipologiei eliadești asupra universului imaginar conturat în opera literară scrisă de Oe Kenzaburo, laureat al premiului Nobel pentru literatură în 1994. Oe utilizează noțiunea de epifanie pentru a-și interpreta propria existență marcată de boala fiului său, valorificând vocația autenticității pentru a camufla mesaje sacre în texte literare precum *O experiență personală*. Așa cum Eliade caracterizează modernitatea ca fiind momentul istoric în care Occidentul întâlnește Orientul și lumea arhaică, Michiachi subliniază importanța noilor perspective culturale care se deschid ca urmare a faptului că, în spațiul literaturii japoneze moderne, pot fi întâlnite concepte și idei centrale operei lui Mircea Eliade.

Deși multe din temele dezbătute de autorii articolelor publicate în colecția editată de Bryan Rennie au fost deja discutate mai ales de către cercetători care îmbrățișează viziuni interpretative specifice lumii academice occidentale, fiecare autor a cărui lucrare este publicată în acest volum devine o prezență specială. Cititorii interesați de descifrarea mesajului operei lui Mircea Eliade în toată complexitatea sa găsesc în această carte idei revelatoare, dar și întrebări cu privire la un om de cultură a cărui viziune încă are relevanță asupra modului în care umanitatea își înțelege trecutul în încercarea de a-și trăi semnificativ prezentul și construi viitorul.

Ana Maria Bunduc (Fomin)
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
România

Laura SPĂRIOSU, Svenka SAVIĆ, **Životne priče žena u Vojvodini. Rumunke (1921–1974)**, Novi Sad, Futura Publikacije, 2011, 180 p.

Cartea *Životne priče žena u Vojvodini. Rumunke (1921–1974) – Povestea vieții femeilor din Voivodina. Româncele (1921–1974)* de Laura Spăriouș și Svenka Savić, cadre didactice universitare la Universitatea din Novi Sad (Departamentul de Românică și Catedra de Limba Sârbă), este parte a unui proiect mai amplu – *Povestea vieții femeilor* –, cuprinzând monografiile similare privind viața femeilor din comunitățile minoritare maghiare, slovace, rutene, bosniace, rome, dar și din cadrul populației sârbești, devenită acum majoritară în Voivodina; proiectul a fost condus de prof. univ. dr. emeritus Svenka Savić, coordonatoarea programului „Ženske studije”/ ‘Studii de gen’, din universitate. Apărută în limba sârbă, cartea urmează să fie tradusă și în limba română. Referenți științifici sunt dr. Vera Vasić de la Universitatea din Novi Sad, dr. Biljana Sikimić și Annemarie Sorescu Marinković de la Institutul de Balcanologie al Academiei de Științe și Arte din Belgrad.

Un număr de paisprezece femei sunt intervievate, prin întrebări dirijate, dar și prin întrebări libere, care permit relatări ample și spontane cu privire la traseul vieții lor. Structura lucrării se bazează pe patru categorii de vârstă, în funcție de anul nașterii persoanelor intervievate: 1920–1938, 1940–1949, 1950–1959, 1970–1979. Subiectele anchetei sociologice provin din localități rurale cu populație majoritar sau total românească (la un moment dat), dar și din așezări urbane: Uzdin, Torac, Ecica, Seleuș, Nicolinț, Vladimirovaț (Petrovasâla), Locve (Sân-Mihai), Coștiui, Vârșeț, Panciova, Zemun, Zrenianin. Intelectuale, artiste, gospodine, țărance cu preocupări artistice – Asociația „Bunicuțele” din Uzdin este și acum foarte activă, chiar faimoasă prin pictura naivă și prin versurile cu tematică rurală -, depun eforturi, fiecare în felul său, pentru păstrarea și nuanțarea identității etnice, dar mai ales pentru câștigarea, de către femei, unui loc demn în societate. Refuzul marginalizării presupune efort individual și organizat, astfel că nu puține sunt asociațiile lor: Societatea de pictori și pictorițe de artă naivă „Anuica Măran”, Asociația femeilor „Bunicuțele”, Forumul femeilor „Luna”, Grupul multietnic de femei Seleuș. Chiar și în cele mai conservatoare medii rurale, factorul feminin joacă un rol important în modernizarea societății, prin înseși aspirațiile lor de a depăși un statut marginal. Diferența de opinii, diversa raportare la viață, la familie, la societate creează un imaginar complex, pentru că și problemele cu care s-au confruntat în istoria lor personală sunt diferite. Copilăria, adolescența adesea împinsă prea repede în viața adultă prin căsătorii timpurii, plecarea de la sat la oraș, împăcarea obligațiilor casnice cu cele profesionale ori cu pasiunile artistice, munca pământului, relațiile cu proprietatea în contextul unor schimbări social-politice brutale se coagulează într-o microistorie a lumii feminine românești din afara granițelor.

Cartea constituie o importantă contribuție în cadrul studiilor culturale, alcătuită din fragmente vii, ce recompun o imagine de ansamblu, cu structuri de profunzime, a vieții femeilor românce din Voivodina secolului XX, a căror devenire s-a petrecut la interferența multilingvismului generat de interculturalitate și creator de multiculturalitate.

Carmen Dărăbuș
Universitatea din Novi Sad/ Universitatea de Nord, Baia Mare
Serbia/ România